

Research Paper

Analysis of Villagers' Livelihood Strategies Against Corona Pandemic (Case study: Oraman Villages)

Saadi Mohammadi* : Associate professor of Geography and Rural Planning, Payame Noor University, Tehran, Iran, Kharazmi University, Tehran, Iran

Askandar Moradi: Assistant Professor of Political Geography, Payame Noor University, Tehran, Iran

Ayob Moradi : M.A of Geography and Rural Planning, Employed in Education of Kordistan province, Iran

ARTICLE INFO

Received: 2021/07/24

Accepted: 2022/10/06

PP: 77-92

Use your device to scan and
read the article online

Keywords: Corona pandemic; livelihood strategy, Livelihood resilience, Oraman district of Sarvabad County

Abstract

In recent years, one of the most significant shocks to rural livelihoods has been the COVID-19 pandemic. This global crisis affected rural livelihood systems in various ways, and due to limited preparedness—particularly in rural areas—households adopted diverse strategies in response. This study investigates the livelihood strategies adopted by villagers in the Oraman region of Sarvabad County during the pandemic, and evaluates their effectiveness. Employing a mixed-methods approach, the research combines both quantitative and qualitative techniques. Data were collected through documentary analysis (for the theoretical framework) and a field survey. The statistical population comprised three key groups: local residents (300 individuals selected using Cochran's formula), development officials (18 individuals selected purposively), and regional experts (12 individuals also selected purposively). Inferential statistical analyses—including Pearson correlation, path analysis, and regression—revealed, at a 0.001 significance level and with 99% confidence, that the average livelihood resilience scores (2.63 and 2.72) indicate a highly unfavorable situation in the face of the pandemic. Key explanatory factors include village population size, number of households, and the level of villagers' economic activity. The primary livelihood strategies employed by villagers included: using personal savings, selling gold and other stored valuables, increasing work hours, borrowing money, temporary migration for employment (especially to Marivan and Sanandaj), participation in local savings groups, selling land or leasing gardens, taking loans, engaging in virtual marketing, and selling handicrafts online. Overall, the prolonged pandemic has contributed to the deepening of multidimensional poverty and deprivation in various aspects of life: increased livelihood vulnerability; insecure and insufficient jobs and incomes; environmental degradation and declining productivity; social and geographical isolation of villages—particularly impacting women's participation in employment and public life; and a lack of psychological security and motivation to pursue work and development in the villages of the Oraman district.

Citation: Mohammadi, Saadi., Moradi, A & Moradi, A. (2024). **Analysis of villagers' livelihood strategies against Corona pandemic (Case study: Oraman villages)**, *Journal of Regional Planning*, 14(55), 77-92.
DOI: 10.30495/jzpm.2022.28536.3946

* **Corresponding author:** Saadi Mohammadi, **Email:** Saadi@pnu.ac.ir, **Tel:** +98 9034655990

Extended Abstract

Introduction

The rural areas of the Oraman district in Sarvabad County are characterized by their remote location, proximity to the border, and highly uneven topography. The dispersion of villages and their relatively small populations further exacerbate the challenges in these areas. In a development planning system that allocates services and facilities based on population size and proximity to urban centers, this region is particularly vulnerable to livelihood instability due to its structural and economic weaknesses. This vulnerability has been further exacerbated by the underutilization of the region's abundant resources, especially in tourism and horticulture. One of the most visible manifestations of this situation is the widespread migration of the labor force out of the villages. Moreover, the COVID-19 pandemic has contributed significantly to the stagnation of tourism activities—one of the region's most important economic resources—disrupting both the livelihoods of villagers and their direct sales channels. In light of the fact that a comprehensive understanding of the current situation is essential for addressing any crisis, it is crucial to assess the living conditions of the villagers and the coping strategies they have adopted in response to the pandemic. This assessment will provide a foundation for developing practical solutions to overcome the current crisis. Accordingly, the present study aims to answer the following research questions:

1. How do variables such as the diversity of rural income sources, the size of the rural population, the number of households, and the respondents' areas of activity influence the assessment of livelihood resilience in the wake of the COVID-19 pandemic? Do these factors lead to differences in how the pandemic has affected the resilience of villages in the Oraman district?
2. What livelihood strategies have households adopted to cope with the ongoing pandemic?
3. What have been the livelihood outcomes for the villagers, considering their resilience and adopted strategies in response to the pandemic?

Methodology

This study is applied in nature, employing a descriptive-analytical methodology. Data

collection was carried out using a combination of documentary and survey methods, which included distributing questionnaires, conducting interviews, and making observations. The study was conducted during the second half of 2021. The statistical population of the research consisted of three groups: local residents, development officials, and scientific experts in the region. Based on Cochran's formula, a sample size of 300 individuals was selected from a local population of 5,390. The sample was stratified by village population, with participants chosen randomly. In the case of development officials, 18 individuals working in rural offices were purposefully selected. The group of scientific experts consisted of 12 professionals specializing in geography, rural planning, tourism, agriculture, and sociology of development. The validity of the measurement instruments was established through expert opinions, and reliability was confirmed using Cronbach's alpha coefficient..

Results and Discussion

The findings of the study indicate that all variables, except for the diversity of income sources, significantly affect livelihood resilience following the pandemic. The highest t-statistic values, suggesting the greatest impact, were found in relation to the village population variable. Path analysis results revealed that the post-crisis adaptation dimension of the COVID-19 pandemic crisis has had the most significant effect on the livelihood resilience of the villages. However, the direct effects of this dimension on other key resilience factors, such as the ability to implement short-term reconstruction measures, were also significant.

Further analysis of the strategies adopted by households indicated that while virtual marketing for handicrafts proved effective in sustaining livelihoods, other strategies were largely ineffective, reflecting a general lack of resilience in rural areas. These strategies do not appear to foster long-term adaptability and, instead, highlight the vulnerability of these livelihoods in the face of prolonged crises. As a result, the continuation of the pandemic will likely further destabilize the livelihood situation of villagers. Additionally, the findings suggest that the persistence of the pandemic, combined with inadequate coping strategies,

has led to poor livelihood outcomes, manifesting in significant reductions in the quality of life.

Conclusion

The results of this study demonstrate that the strategies employed by villagers have not only failed to enhance their livelihoods but also indicate a lack of long-term adaptability to the ongoing pandemic. Consequently, the continuation of the crisis will likely exacerbate livelihood instability in the region. These strategies underscore a traditional and passive crisis management approach, which does not provide sufficient resilience against the persistent shocks affecting rural livelihoods. The inability of these strategies to withstand and rebuild livelihoods in the face of the COVID-19 pandemic points to the need for a

more proactive and resilient crisis management framework. The consequences of this lack of resilience include unstable and insufficient employment, income insecurity, environmental degradation, social isolation, and diminished psychological well-being, particularly for women in the workforce. Therefore, it is critical to raise awareness among regional development officials about the need for a new understanding of crisis dynamics and to advocate for adaptive strategies that can support sustainable rural livelihoods in the face of ongoing challenges.

فصلنامه علمی برنامه ریزی منطقه‌ای

دوره ۱۴ شماره ۵۵، پاییز ۱۴۰۳
شاپا چاپی: ۶۷۳۵-۲۲۵۱ - شاپا الکترونیکی: ۷۰۵۱-۲۴۲۳
<https://sanad.iau.ir/journal/jzpm>

مقاله پژوهشی

تحلیلی بر راهبردهای معیشتی روستائیان در برابر پاندمی کرونا (مطالعه موردی: روستاهای بخش اورامان)

سعدی محمدی*: دانشیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشکده حقوق و علوم اجتماعی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.
اسکندر مرادی: استادیار گروه جغرافیای سیاسی، دانشکده حقوق و علوم اجتماعی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران
ایوب مرادی: کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه پیام نور، شاغل در آموزش و پرورش استان کردستان، ایران

چکیده

یکی از فشارها و شوک‌هایی که در چند سال اخیر بر نظام معیشتی روستائیان وارد آمد، پاندمی کرونا بود. پاندمی که تأثیرات متفاوتی بر نظام معیشتی وارد آورد و با توجه به عدم آشنایی جوامع مختلف و به ویژه جوامع روستایی در خصوص شیوه مقابله با این پدیده نو ظهور، راهبردهای معیشتی متفاوتی در برابر آن به کار گرفته شد. در این راستا در پژوهش حاضر، هدف اصلی: بررسی راهبردهای معیشتی اتخاذ شده از سوی روستائیان و نتایج حاصل از این راهبردها در بخش اورامان- شهرستان سروآباد می‌باشد. رویکرد پژوهش: آمیخته‌ای از روش‌های کمی و کیفی است. گردآوری داده‌ها در بخش نظری با بهره‌گیری از منابع اسنادی و در بخش میدانی با روش پیمایشی بوده است. جوامع آماری پژوهش را سه گروه مردم محلی (۳۰۰ نفر به روش کوکران)، مسئولین توسعه‌ای (۱۸ نفر به روش هدفمند و متخصصان علمی منطقه (۱۲ نفر به روش هدفمند)، دربر می‌گیرند. نتایج با بهره‌گیری از آزمون‌های آمار استنباطی (همبستگی پیرسون، تحلیل مسیر، تحلیل رگرسیون)، نشان دادند که در سطح معنی‌داری ۰,۰۰۱ و با اطمینان ۹۹ درصد با میانگین‌های محاسبه شده برابر ۲,۶۳ و ۲,۷۲، وضعیت تاب‌آوری معیشتی روستائیان در بخش اورامان در مقابل پاندمی کرونا، در وضعیت بسیار نامناسبی است. نتایج حاکی از آن است که عواملی مانند جمعیت روستاها، تعداد جمعیت خانوار و فعالیت اقتصادی روستائیان، مهمترین عوامل تبیین کننده وضعیت تاب‌آوری معیشتی روستائیان در برابر پاندمی کرونا هستند. همچنین عواملی مانند مصرف پس‌اندازها، فروش طلا و فلزات گران‌بهای ذخیره‌ای، افزایش ساعات کاری، قرض گرفتن پول از یکدیگر، تغییر محل جغرافیایی اشتغال (اشتغال موقت در شهر مرپوان- سنندج)، عضویت در صندوق‌های پس‌انداز مشترک روستائیان، فروش زمین و یا اجاره دادن باغات، دریافت وام، مهاجرت و بازاریابی مجازی و فروش مجازی صنایع دستی؛ مهمترین راهبردهای اتخاذی از سوی روستائیان در مقابله با تداوم پاندمی کرونا هستند و در نهایت تداوم پاندمی کرونا منجر به گسترش فقر چند بعدی و محرومیت در ابعاد مختلف؛ آسیب‌پذیری معیشت؛ مشاغل و درآمد ناپایدار و ناکافی؛ تخریب محیط طبیعی و کاهش تولید؛ انزوای روستاهای منطقه و زنان در عرصه شغلی و اجتماعی؛ عدم امنیت روانی و ناامیدی جهت کار و تلاش در روستاهای اورامان گردیده است

اطلاعات مقاله

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۵/۰۲
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۷/۱۴
شماره صفحات: ۷۷-۹۲

از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید

واژه‌های کلیدی:

پاندمی کرونا، راهبرد معیشتی، تاب‌آوری معیشتی، منطقه اورامان، شهرستان سروآباد.

استناد: محمدی، سعدی؛ مرادی، اسکندر و مرادی، ایوب (۱۴۰۳). **تحلیلی بر راهبردهای معیشتی روستائیان در برابر پاندمی کرونا (مطالعه موردی: روستاهای بخش اورامان)**، فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای، ۱۴(۵۵)، ۷۷-۹۲.

DOI: 10.30495/jzpm.2022.28536.3946

* نویسنده مسئول: سعدی محمدی، پست الکترونیکی: Saadi@pnu.ac.ir، تلفن: ۰۹۰۳۴۶۵۵۹۹۰

مقدمه

زمانی که پارادایم‌های متعدد توسعه، نتوانستند؛ معضلات اصلی توسعه روستایی و از مهمترین آنها فقر روستایی را حل کنند؛ رویکرد معیشت پایدار، توسط دانشمندی چون چمبرز در اواسط ۱۹۸۰ و اوایل دهه ۱۹۹۰ مطرح گردید (Alinovi, 2010: 5). در اجلاس جهانی ریو نیز که پایداری به عنوان وجه غالب برنامه‌های توسعه معرفی گردید؛ فقر روستاییان هم، مطرح و رویکرد جدید، یعنی؛ رویکرد معیشت پایدار به عنوان ابزار اصلی زدودن آثار فقر و یکی از ابعاد اصلی دستیابی به توسعه پایدار روستایی پذیرفته شد (Sajasi Gheidari, 2013: 86). تامین معیشت، شامل قابلیت‌ها، دسترسی به دارایی‌ها و فعالیت‌های مورد نیاز برای زندگی مطلوب است (Nawrotzki, 2012: 663). صرفاً دسترسی به شغل نیست، زیرا نیاز است که معیشت روستاییان در برابر فشارهای اقتصادی، اجتماعی و طبیعی متعدد، تاب و توان مقاومت را داشته باشد (Moti Langroudi et al., 2019: 10). هسته اصلی رویکرد تاب‌آوری معیشتی، استراتژی‌های سازگارانهای است که توسط خانوارها یا افراد در زمان شوک و استرس‌های وارده بر معیشت‌تان، اتخاذ می‌شود. انعطاف‌پذیری معیشتی، به این معنا است که استراتژی‌های معیشتی فردی و اجتماعی بکارگرفته شده توان مقابله با تأثیرات فشارهای و شوک‌های کوتاه مدت، ناگهانی و بلندمدت را برای افراد و اجتماعات آسان می‌نماید (Liu et al, 2020: 9). افزایش تاب‌آوری و سطح سازگاری و مقابله با تغییرات و بحران‌های طبیعی و انسانی، کاهش سطح آسیب‌پذیری در بین اجتماعات محلی، این امکان را فراهم می‌آورد که توسعه ساکنان اجتماعات محلی در میان تهدیدهای ناشی از مخاطرات طبیعی و فشارهای انسانی به صورت پیوسته و پایدار ادامه یابد و بلایای بعدی نتواند زندگی و معیشت مردم را مختل سازند (Sadeghloo and Sajasi Gheidari, 2014: 37). معیشتی انعطاف‌پذیر است که مردم را قادر به پیش‌بینی، سازماندهی و انطباق با تغییرات مثبت، منفی، ناگهانی و آهسته نماید (Sadaka, 2013: 96). در این ارتباط (FAO) سازمان غذا و کشاورزی سازمان ملل نیز، تاب‌آوری معیشت روستاییان را جهت کاهش سطح آسیب‌پذیری و مقابله با تهدیدها؛ اولویتی مهم و هدفی روشن و صریح؛ جهت فعالیت خود، شرکت‌ها و سازمان‌های بین‌المللی بیان کرده است (Pain and Levine, 2013: 2). تاب‌آوری به دو دلیل هدف مهمی است، اول؛ به دلیل غیر قابل پیش‌بینی بودن آسیب‌پذیری سیستم‌های اجتماعی و فنی و دوم اینکه مردم و سرمایه‌های معیشتی در جوامع تاب‌آور در برابر فشارها و شوک‌ها نسبت به مکان‌های فاقد سازگاری و تاب‌آوری در برابر ضربه‌های غیرعادی به یقین پایدارتر هستند (Salmani et al., 2016: 3). تاب‌آوری معیشتی مهمترین راهکار و سیاست حرکت در مسیر تامین معیشت روستاییان و سپس، پایداری سازی آنها است (Mohammadi and Rastgonjad, 2018: 167). عامل اصلی بقای معیشتی روستاییان در برابر مخاطره خشکسالی حرکت به سمت ایجاد معیشتی تاب‌آور است (Ahmadi and Manoochehri, 2020, 27). در این میان، بحران Covid-19 یک شوک بزرگ و غیرمنتظره‌ای بود که تقریباً تمام دنیا به طور همزمان، تحت تأثیر قرار داد. بنابراین یک نمونه منحصر به فرد از یک شوک کلی در سراسر جهان است (Mahmud and Riley, 2021: 2). بانک جهانی، تخمین زده است که بحران COVID-19، می‌تواند بین ۴۰ تا ۶۰ میلیون نفر را به فقر شدید برساند که بیشتر آنها در جنوب صحرای آفریقا هستند. گزارش دیگری از این سازمان نشان داد که بر اساس سناریویی، بین ۴۲۰ تا ۵۸۰ میلیون نفر به تله فقر، رانده می‌شوند (Janssens, 2021: 2). ضعف‌های متعدد در عرصه‌های روستایی به ویژه در عرصه‌های خدماتی و زیرساختی و حمایت و تامین اجتماعی با شیوه پاندمی کرونا و تسلط دوران قرنطینه بیش از پیش، آشکار شد. مشکلات روانی ناشی از این کمبودها نیز، در وضعیت کنونی؛ یکی دیگر از اثرگذاری‌های منفی و عرصه آسیب‌پذیری جدیدی است که بواسطه این کمبودها در جوامع روستایی ایجاد شده است (Jia et al, 2021: 86). شیوع کرونا و ویروس، هم موجب ایجاد شوک بر بعد تقاضا و هم شک و نارسایی در بعد عرضه در اقتصاد می‌گردد که به صورت یک چرخه بسته این نارسایی و ارتباط متقابل در یک تله تکرارشونده با تداوم این پاندمی، تقویت می‌شود و ادامه می‌یابد (Mosavi Motalabi, 2020, 193). دورو و همکاران (۲۰۲۱)، پاندمی کرونا را عامل اصلی رکود گردشگری در مقاصد مهم بین‌المللی معرفی و استراتژی‌های پایداری را که منجر به افزایش توان مقابله در برابر شوک‌های این چنینی در آینده گردد را لازمه جلوگیری از تجربه‌های ناخوشایند امروزی عرصه گردشگری با تداوم پاندمی کرونا بیان می‌کنند (Duro et al, 2021: 3). COVID-19 به دلیل قفل شدن بازارها در تلفیق با فقدان نهادهای عملگر و ضعف امنیت و تامین اجتماعی در کشورهای در حال توسعه، امنیت غذایی فقرا را به شدت با چالش مواجه ساخته است. (Ahmed et al, 2021: 18). جیا و همکاران (۲۰۲۱)، شیوع کرونا را عامل کاهش بهزیستی ذهنی و ایجاد نارسایی‌های روانشناختی در میان روستاییان می‌دانند، (Jia et al, 2021: 87).

با توجه به آثار منفی متعدد معیشتی بیماری همه‌گیر COVID-19، مرکز توجه در عرصه سیاستگذاری به سمت انعطاف‌پذیری حرکت کرده است. (Duro et al, 2021: 3). چرا که افزایش تاب‌آوری معیشتی با بهبود سطح سازگاری و قدرت مقابله و در نتیجه کاهش سطح آسیب‌پذیری در بین

اجتماعات محلی این امکان را فراهم می‌آورد که تامین معیشت آنها که با مطلوبیت ارتباط متقابل اجزای آن یعنی دارایی‌ها، وضعیت نهادی- ساختاری و استراتژی‌ها حاصل می‌آید.

نواحی روستایی بخش اورامان شهرستان سروآباد به عنوان یک منطقه روستایی دور از مرکز و نیز، نزدیک به مرز و با توپوگرافی بسیار ناهموار، پراکندگی روستاها و جمعیت اندک آنها؛ در نظام برنامه‌ریزی توسعه‌ای که تخصیص خدمات و امکانات در آن مبتنی بر تعداد جمعیت و نزدیکی به مرکز، می‌باشد؛ بالقوه به دلیل ضعف‌های ساختاری و اقتصادی در معرض آسیب‌پذیری معیشتی است. آسیب‌پذیری که به دلیل عدم بهره‌گیری از ظرفیت‌های فراوان این منطقه به ویژه در عرصه گردشگری و باغداری، شدت یافته و نمود آن را می‌توان در مهاجرت‌های گسترده نیروی کار به خارج از روستاها دید. در این میان، پاندمی کرونا و تداوم آن در سطح نواحی روستایی منطقه منجر به تعطیلی و به رکود کشاندن فعالیت‌های گردشگری به عنوان یکی از مهمترین، ظرفیت‌های توسعه و تامین‌کننده سرمایه‌های مالی روستائیان جهت گذران معیشت و فروش محصولات تولیدی به صورت مستقیم به مشتریان گردید. نوعی انزوای اقتصادی، به انزوای جغرافیایی منطقه تحمیل گردید و فضای اجتماعی به شدت دچار رکود، انزوا و آسیب‌های متعددی گردید که یکی از مهمترین آنها را می‌توان در افزایش بیکاری و خروج نیروی کار از سطح روستاها، دید. این در حالی است که یک نظام معیشتی تاب‌آور در برابر این پاندمی، می‌توانست، منجر به کاهش آسیب‌پذیری معیشتی روستائیان گردد و این بحران به عنوان یک فشار و شوک، بسیار بیشتر و مطلوبتر از وضعیت کنونی دفع گردد و با مقابله معیشتی روستائیان روبرو گردد. در منطقه اورامان، معیشت؛ نه در قالب جامع و مانع آن که دسترسی به انواع دارایی‌ها است (مالی، اجتماعی، فیزیکی و طبیعی و انسانی)، بلکه صرفاً در افزایش توان مالی خلاصه گردیده (که البته ناموفق بوده) که نتیجه آن هم دسترسی اندک به دارایی‌های معیشتی به عنوان، مهمترین ابزار معیشت خانوارهای روستایی جهت مقابله و سازگاری با بحران‌هایی همچون؛ کرونا است. در سطح منطقه، تاب‌آوری معیشتی در بعد کوتاه مدت آن دیده شده که جنبه مقابله ای آن می‌باشد و از جنبه؛ سازگاران که نیازمند ایجاد یک معیشت پایدار می‌باشد که در آن، دسترسی به دارایی‌های معیشتی به صورت پایدار وجود دارد؛ نظام برنامه‌ریزی و سیاستگذاری به شیوه مطلوبی سازمان یافته و مدیریت بحران نه بر پایه شیوه منفعلانه بلکه بر پایه شیوه کنشگرانه و مدیریت ریسک مخاطره، بنا گردیده؛ غفلت شده‌است که نتیجه آن تبدیل خطرات و فشارها به بحران‌های متعددی است که مردم محلی از پاسخگویی به آنها ناتوان بوده و در نتیجه؛ سطح کیفی زندگی آنها و زیست‌پذیر بودن محیط اجتماعی روستاها به شدت کاهش می‌یابد. با توجه به این اصل که شناخت جامع وضع موجود، گام اول حل هر بحرانی است؛ ضروری است که وضعیت تاب‌آوری معیشتی روستائیان و راهبردهای اتخاذ شده در برابر پاندمی کرونا در این بخش محروم، مورد سنجش قرار گیرد تا برآیند آن، تدوین راهکارهای کاربردی جهت خروج از بن بست وضع موجود کرونا به عنوان یکی از بحران‌ها باشد در این راستا پژوهش حاضر به دنبال پاسخگویی به سوالات ذیل می‌باشد:

۱. آیا متغیرهای همچون: تنوع منابع درآمدی روستاها، جمعیت روستاها و تعداد جمعیت خانوار و عرصه فعالیتی روستائیان، بر وضعیت ارزیابی تاب‌آوری معیشتی به دنبال پاندمی کرونا، اثرگذار می‌باشند؟ و این عوامل منجر به ایجاد تفاوت در نحوه اثرگذاری کرونا بر وضعیت تاب‌آوری روستاهای بخش اورامان شده است؟

۲. نوع راهبردهای معیشتی اتخاذی خانوارها در برابر تداومی پاندمی کرونا، کدامند؟

۳. تداوم پاندمی کرونا با توجه به وضعیت تاب‌آوری و راهبردهای معیشتی روستائیان، چه نتایج معیشتی را به همراه داشته است؟

پیشینه تحقیق و مبانی نظری

بررسی مطالعات پیشین در حوزه تاب‌آوری معیشتی و نیز، اثرات ایجاد و تداوم پاندمی کرونا، نشان می‌دهد که این پاندمی اثرات منفی بسیاری در حوزه‌های اقتصادی، اجتماعی، روانی برجای گذاشته و فعالیت‌های تولیدی و خدماتی به ویژه در حوزه کشاورزی و گردشگری که از ظرفیت‌های اصلی توسعه روستاها به شمار می‌روند؛ دچار آسیب شده‌اند. واکنش‌ها و راهبردهایی هم که توسط روستائیان بکار گرفته شده‌اند؛ عموماً؛ راهبردهایی هستند که نشان از عدم وجود قدرت و توان مقابله معیشتی روستائیان با اثرات این پاندمی، است. این ناتوانی مقابله که موجب کاهش سطح کیفیت زندگی روستائیان گردیده بواسطه عدم در نظرگیری تاب‌آوری معیشتی به عنوان رویکرد اصلی در راستای تامین معیشت پایدار روستائیان می‌باشد. پاندمی کرونا در نواحی روستایی موجب افزایش گستره و شدت فقر گردیده و دارایی‌های معیشتی روستائیان را که هسته اصلی تامین معیشت بوده و به دنبال آن تاب‌آوری روستایی، دچار آسیب کرده‌است. چند نمونه از پژوهش‌های انجام گرفته در رابطه با پژوهش در جدول ۱ آمده است.

جدول ۱- خلاصه‌ای پژوهش‌های پیشین

نویسنده(گان) و سال	عنوان	نتایج
Sarm (2020)	تأثیرات شیوع کرونا بر بودجه عمومی کشور	پیامدهای ویروس کووید-۱۹ تا ژرفای مناسبات و لایه‌های اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی کشور نفوذ و آنها را دگرگون خواهد کرد. پساکرونا، اتکای بودجه دولت به نفت را به شدت کاهش خواهد داد. در دوره پساکرونا نظام مالیات‌ستانی ناچار از دگردیسی است. تنگناهای بودجه‌ای دولت، نظام بودجه‌ریزی کشور را از نظام دستگاه-محور و ردیف-محور به سمت نظام بودجه‌ریزی برنامه-محور، هل خواهد داد.
Farahati (2020)	پیامدهای روانشناختی شیوع ویروس کرونا در جامعه	اثرات روانی ظهور و گسترش سریع بیماری باعث تغییر شرایط زندگی افراد شده و اثرات روانی مخربی مانند اضطراب، افسردگی و ترس را ایجاد کرده است. قرنطینه نیز، موجب افزایش خشم، خستگی روحی و سردرگمی شده است.
Imani et al (2017)	تحلیل تاب آوری کسب و کارهای روستایی در شهرستان ملکان	توجه به مواردی مثل حمایت خانوار، تعامل با مشتری، توان تطابق سازگار و آینده نگری و جست‌وجوی فرصت یا موقعیت طلبی و همچنین فراهم کردن حمایت‌های دولت، می‌توان سطح تاب‌آوری روستایی را به طرز قابل توجهی افزایش داد.
Ahmed et al (2021)	تأثیرات بحران کووید-۱۹ بر امنیت غذایی نواحی روستایی بنگلادش	بیش از ۹۰ درصد از خانوارها گزارش کرده‌اند که پس از اجرای قرنطینه در سراسر کشور، یک شوک درآمد منفی را تجربه کرده‌اند. خانوارهایی که در درجه اول برای درآمدشان به کار روزمره روزانه بستگی دارند؛ بیشترین آسیب را دیدند، در حالی که از نظر ناامنی غذایی خانوارهایی که مشاغل منظم و دائمی داشتند؛ کمترین تأثیر را داشتند. همچنین، مشخص شد که خانوارهای متضرر از شوک درآمدی ناشی از قرنطینه به مصرف پس اندازه‌ها، دریافت وام و قرض برای مقابله با بحران غذا پرداخته‌اند.
Douro et al (2021)	کووید-۱۹ و آسیب پذیری گردشگری(اسپانیا)	صنعت گردشگری اسپانیا در برابر این پاندمی بسیار آسیب‌پذیر بوده اما میزان آن در نواحی مختلف متفاوت است. نواحی ساحلی مدیترانه، مادرید و جزایر قناری، بیشترین آسیب پذیری را از پاندمی کرونا پذیرفته اند(بر حسب شاخص‌های تراکم گردشگران، اسکان در روستاها، مدت اقامت، میزان تقاضای داخلی، میزان تقاضای خارجی، فصل بودن و میزان شیوع کرونا در این منطقه). این نواحی بر استراتژی توسعه گردشگری توده و انبوه متمرکز بودند و از استراتژی‌های پایدارسازی گردشگری فاصله داشتند.
Mahmoud and Riley(2021)	واکنش خانوارهای روستایی به شوک های خارجی؛ شواهدی در مورد تأثیر فوری Covid-19 بر نتایج اقتصادی در روستاهای اوگاندا	درآمدهای خارج از مزرعه روستائیان با تعطیلی‌های پی‌پی‌ای به میزان ۶۰ درصد کاهش یافته است؛ دریافت وام، مصرف پس انداز و کاهش هزینه غذا به ویژه برای بزرگسالان و افزایش ساعات کاری و تزریق نیروی کار به مزارع، واکنش‌های عمده در برابر کاهش درآمد بوده‌اند که در مجموع، افزایش فقر، افزایش تضادهای اجتماعی و درگیری‌های خانوادگی و انزوای بیشتر برای زنان را موجب شده است.
Li et al (2019)	تاب آوری معیشت و سازوکار دستیابی به آن در خانوارهای روستایی رها شده از فقر: تجزیه و تحلیل تجربی از استان لانکاو ^۱ ، استان هنان ^۲ ، چین	تاب‌آوری معیشت خانوارهایی که فقر را از بین برده‌اند، با ظرفیت آنها در استفاده از منابع در دسترس، یادگیری دانش جدید و بهره برداری از منابع خارجی ارتباط نزدیک دارد. خانوارهایی که در روستاهای دارای تولید تخصصی و دارای سیستم مدرن کشاورزی و تولیدات صنعتی و فرصت‌های متنوع شغلی بودند، تاب‌آوری معیشتی بیشتری دارند. مداخلات دولت و فعالیت موسسات خصوصی، نقش عمده‌ای در خروج خانوارها از تله فقر و حرکت به سمت تاب آوری معیشتی به عنوان محرک‌های اصلی، داشته است.
Taleiher & et al (1399)	سنجش و الویت بندی تاب آوری مناطق روستایی در برابر زلزله مورد مطالعه: بخش ویلیکیج جنوبی و مرکزی شهرستان نمین	یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد معیار کمک هزینه‌های دولتی(۰/۰۲۷) مهمترین معیار و وابستگی به مکان(۰/۰۱۶) کم اهمیت‌ترین معیار است. نتایج سطح‌بندی روستاها بیانگر این است هشت روستا در سطح خوب، ۱۰ روستا در سطح متوسط و شش روستا نیز در سطح ضعیف قرار دارند. نتایج آزمون t تک نمونه ای با میانگین ۲/۹۳ نشان داد که تاب‌آوری روستاهای دهستان ویلیکیج جنوبی و مرکزی پایین‌تر از حد متوسط است. می‌توان دریافت تاب‌آوری در برابر زلزله در وضعیت مناسبی قرار ندارد و زلزله خطری جدی است که مناطق روستایی را تهدید می‌کند

منبع: یافته‌های نظری پژوهش، ۱۴۰۰

¹ Lankao County² Henan Province

کرونا

شیوع ویروس کرونا چالش و شوک بی سابقه‌ای بود که امنیت غذایی جهانی به ویژه در کشورهای در حال توسعه را به شدت تهدید کرده است. سازمان ملل، تخمین می‌زند که بیش از ۲۵۰ میلیون از بحران غذایی و گرسنگی ناشی از شیوع این بیماری رنج ببرند. سازمان بهداشت جهانی نیز، از گرسنگی و سوء تغذیه ناشی از تأثیرات این شیوه در کاهش تولید مواد غذایی، ابراز نگرانی شدید دارد. بیشتر از ۸۰ درصد فقیرترین مردم دنیا در نواحی روستایی زندگی می‌کنند که به دلیل از دست دادن شغل و درآمد، دسترسی محدودی به بازارها داشته و قادر به تأمین معیشت خود خود نبوده و در نتیجه؛ شیوه این پاندمی، تهدید بسیار جدید در برابر تأمین معیشت آنها بوده است (Ahmed, 2021:3). بانک جهانی، تخمین زده است که بحران COVID-19، می‌تواند بین ۴۰ تا ۶۰ میلیون نفر را به فقر شدید برساند که بیشتر آنها در جنوب صحرای آفریقا هستند. گزارش دیگری از این سازمان نشان داد که بر اساس سناریویی، بین ۴۲۰ تا ۵۸۰ میلیون نفر به تله فقر، رانده می‌شوند (Janssens, 2021:2). چین به عنوان کشوری که با ارایه برنامه کاهش فقر روستایی از ۲۰۱۳ تا سال ۲۰۱۹ توانسته است به صورت قابل توجهی از میزان فقر روستایی بکاهد با شیوع پاندمی کرونا روند مثبت و روبه رشد اثرگذارش را از دست داد و شیوع این بیماری حتی بر روی خانوارهایی که توانسته بودن از تله فقر رهایی یابند دوباره موجب بازگشت آنها به وضعیت فقر گردید (fang et al, 2020:2955). در این میان، تنوع اقتصادی و منابع درآمدی خانوارهای (با تأکید بر فعالیت‌های خارج از مزرعه) از مهمترین عوامل زمینه اثرگذار بر کاهش میزان فقر خانوارهای روستایی بوده است چرا که توانسته است میزان آسیب پذیری معیشتی روستائیان را کاهش دهد (fang et al, 2020:2960). می‌توان گفت بحران Covid-19 یک شوک بزرگ و غیرمنتظره ای بود که تقریباً تمام دنیا به طور همزمان، تحت تأثیر قرار داد. بنابراین یک نمونه منحصر به فرد از یک شوک کلی در سراسر جهان است. محمود و ریلی (۲۰۲۱)، فروش دارایی‌ها و به ویژه دام‌ها، استفاده از پس‌انداز، قرض گرفتن و دریافت وام، افزایش ساعات کاری جهت جبران منابع از دست رفته و کاهش هزینه‌های غیرغذایی را مهمترین، استراتژی‌هایی، بیان می‌کنند که خانوارهای روستایی در شیوع بحران کرونا آن را اتخاذ کرده‌اند (Mahmud and Riley, 2021:2).

تأثیرات شیوع کرونا و ویروس

تأثیر بر بخش کشاورزی: در این دوران، معیشت روستائیان بیشترین آسیب را از ناحیه اختلال در بازاریابی و فروش محصولات کشاورزی و از دست رفتن گسترده شغل‌ها و درآمدهای کارگران غیررسمی شاهد بوده است. محصولات محصولاتی که بازارهای منطقه‌ای و ملی داشته‌اند و حتی محصولات برخورداری از بازارهای محلی، با کاهش فروش و قیمت مواجه شده‌اند. کاهش قیمت شیر، کاهش کشتار دام، فروش صنایع دستی و عدم دسترسی به نیروی کار نیز در این دوره قابل توجه بوده است. به عبارت دیگر، به دلیل اختلال در تأمین خدمات و نهاده‌های موردنیاز برای فعالیت‌های کسب و کار، به خصوص تهدید بازار فروش، آثار عمده‌ای در درآمد روستائیان و اقتصاد روستا برجای گذاشته است (Tajeri Moghadam et al., 2020). 4. بحران کرونا از طریق تضعیف و حذف نیروی کار فعال کشاورزی در فعالیت‌های مختلف باعث اختلال در چرخه تولید و فرآوری محصولات متعدد دامی، زراعی، باغی و آبی گردید. قطعاً جامعه جهانی پس از کرونا سبک زندگی و سبب غذایی متفاوتی را تجربه خواهد کرد (Zare, 2020: 64).

تأثیر بر تولید و صنعت: قرنطینه خانگی و تعطیل و نیمه تعطیل شدن اغلب بنگاه‌های اقتصادی در کشورهای درگیر کرونا، اکنون اقتصاد کشورها را هم از طرف عرضه و هم از طرف تقاضا دچار مشکل کرده است. مشکلی که حتی به مراتب حادث‌تر از بحرانهای اقتصادی چند دهه گذشته است. با کاهش تقاضا، بنگاههای اقتصادی، کسب و کارها و بویژه کسب و کارهای کوچک تحت تأثیر شیوع ویروس کرونا قرار می‌گیرند. تاکنون این میهمان ناخوانده برای کشورهای درگیر، افت تولید، کاهش رشد اقتصادی، افزایش بیکاری و کاهش اشتغال را همراه با افزایش تورم به همراه داشته است (Afkari, 2020).

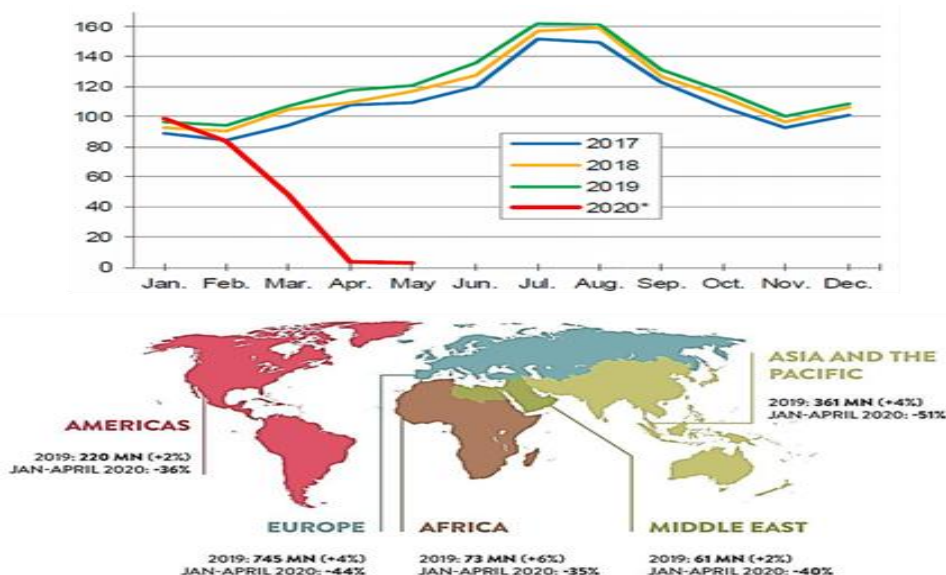
تأثیر بر بخش خدمات: در دوران گسترش ویروس کرونا، بازار کار نیز از هر دو سمت عرضه و تقاضا تحت تأثیر قرار می‌گیرد. از سویی تعطیلی و کاهش فعالیت‌ها منجر به تعدیل نیرو و کاهش تقاضای نیروی کار می‌شود و از سوی دیگر عرضه نیروی کار نیز به دلیل درگیر شدن بخشی از نیروی کار با بیماری یا اقدامات خود محافظانه و کاهش تعاملات بازار با کاهش عرضه نیروی کار مواجه است. در مجموع بخش خدمات که بالاترین سهم از اشتغال را در دوران قبل از ویروس داشته است با بحران جدی در وضعیت اشتغال روبرو می‌شود (Sangi et al., 2020: 94-97).

تاثیر بر الگوی مصرف: با شیوع کرونا، گرایش خانوارها و سبد مصرفی آنها به سمت مصرف بیشتر و خرید اقلام و ضروریات زندگی سوق یافته است که این امر، نشان از کاهش کیفیت زندگی، عدم توان سرمایه‌گذاری‌های بلندمدت، عدم مصرف کالاهای لوکس و افزایش فقر دارد. خوراکی و آشامیدنی‌ها، مسکن، آب، برق و سایر انرژی‌ها، بیشترین و ضروری‌ترین مصارف خانوارها در این دوران بوده است. اثرگذاری کرونا حتی بیشتر از تحریم‌ها در گرایش و سوق دادن مردم به سمت تغییر الگوی مصرف از کالاهای غیرضروری به سمت ضروری بوده است (ربانی و ستایش زاده، ۱۳۹۹: ۱۵۶). شیوع این بیماری، سبب شد تا مصرف دیجیتال به سمت خلاقیت دیجیتال هدایت شود و به جای مصرفی کورکورانه که همیشه موجب ایجاد اختلاف و کشمکش و بدبینی به فضای مجازی گردیده بود؛ به سمت مصرف خلاقانه حرکت کرده و از آن برای آموزش و امیدبخشی و افزایش نشاط جمعی و فردی بهره ببریم و حتی با فراترگام نهادن، از فضای مجازی به عنوان یک سرمایه اجتماعی ایجاد شده در این دوران نامبرده می‌شود. در این دوران، زیستن در شرایط سخت تجربه شد. (Eskandarian, 2020: 78).

تاثیر روانشناختی: این بیماری همه‌گیر، نه تنها میران بالای مرگ و میر راه به همراه آورد بلکه باعث فاجعه روانی در کل نقاط جهان نیز، گردید. این بیماری به دلیل عدم قابلیت پیش بینی و ناشناخته بودن پتانسیل بالایی برای ترس روانی از سرایت بیماری را ایجاد و مشکلات بسیار روحی و جسمی را به دلیل در معرض بودن این تهدید روانی ایجاد کرده است. در این شرایط، اضطراب، ترس، رفتارهای وسواسی و دلهره به بخشی مهم و جدایی ناپذیر از زندگی فردی و اجتماعی مبدل گردید. نتیجه آن، تهدید سلامت فردی و اجتماعی هم در بعد روانی و هم در بعد جسمی بود. (Farahati, 2020: 209-215).

تاثیر برگردشگری: یکی از مهمترین عرصه‌های فعالیتی که بیشترین آسیب را از شیوع کرونا دارد، گردشگری می‌باشد. فعالیتی که مبتنی بر کسب و کارهای خرد بوده و قابلیت اشتغال بسیار بالایی دارد. از ژانویه تا مه ۲۰۲۰ مقایسه با سال ۲۰۱۹، ۳۰۰ میلیون ورود گردشگر جهانی کاهش یافته است. در پنج ماهه اول سال ۲۰۲۰، ۵۶ درصد ورود گردشگران به مقاصد گردشگری کاهش یافته و در ماه می ۲۰۲۰ نسبت به مدت مشابه در پارسال کاهش ۹۸ درصدی را شاهد بوده‌ایم (Abbas et al, 2021: 3). شیوع کووید-۱۹، بحران اقتصادی را در سطح جهان شکل داده که گردشگری نیز، یکی از بخش‌های بود که به شدت از این رکود و تاثیرات منفی متاثر گردید. این تاثیرات در عرصه‌های اقتصادی، اجتماعی، روانشناختی بر ذی‌نفعان عرصه گردشگری، قابل بررسی و تبیین می‌باشد (Abbas et al, 2021: 8).

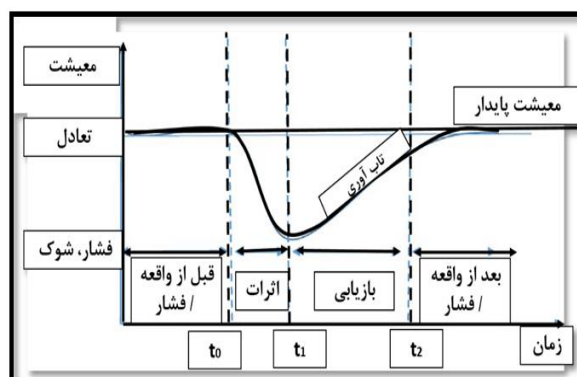

شکل ۱- کاهش گردشگران افت گردشگری در سطح جهان، منبع: (Abbas et al, 2021: 3)

تاب آوری و معیشت

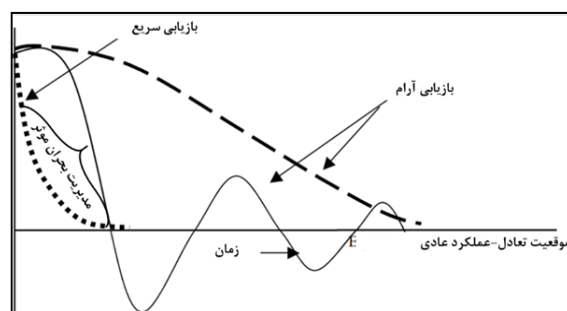
امروزه مفهوم تاب آوری در برابر مخاطرات طبیعی به متون توسعه روستایی راه یافته است. ریشه کلمه تاب آوری کلمه لاتین Resilio به معنای حالت ارتجاعی داشتن است که در قرن ۱۷ میلادی نیز مورد استفاده قرار می‌گرفته است (Jafari et al 1399: 63). مطرح شدن پارادایم تاب‌آوری با توجه به تغییر دید مدیریتی از رویکرد بحران به رویکرد مدیریت ریسک (Lam and Kuipers, 2019: 320) حاصل و به طور کلی به توانایی ذی

نفعان برای ایجاد و پیاده سازی استراتژی‌های سازگاری و مکانیسم‌های عملیاتی در برابر اختلال‌ها و فشارهای بیرون از سیستم معیشتی اشاره می‌کند که اثرات کوتاه و یا بلندمدت چنین شوک‌هایی را کاهش و منجر به بازگشت به حالت و تعادل قبلی یا تحقق یک حالت تعادل و شرایط جدید در کمترین زمان ممکن می‌گردد. بنابراین، قابلیت انعطاف‌پذیری می‌تواند به عنوان ظرفیت یک سیستم برای جذب اختلال و تغییر وضعیت در حالی که تحت تغییر قرار می‌گیرد، در نظر گرفته شود. به این ترتیب که عملاً همان عملکرد، ساختار، هویت و قبلی را حفظ و یا به حالت جدید و مطلوبی از تعادل برسد (Borsekova et al, 2018:3). بنابراین، پایداری معیشت روستائیان که همواره در معرض فشارها، شوک‌ها و اتفاقات کوتاه و بلندمدت، غیرمنتظره یا قابل پیش‌بینی طبیعی و انسانی قرار دارد تنها در صورت وجود شرایط تاب‌آوری معیشتی است که محقق می‌گردد.

شکل ۳- فرآیند تحقق معیشت پایدار از طریق تاب‌آوری به فشارها و شوک‌ها، منبع: (Kontokosta and Malik, 2018:276)

دارایی‌ها از اجزای اصلی تاب آور نمودن معیشت روستائیان هستند. این دارایی‌ها در برگیرنده پنج بعد اصلی سرمایه‌های مالی (منابع مالی موجود برای افراد و خانواده‌ها: میزان پس انداز، وام، وجوه ارسالی به طور منظم و یا حقوق بازنشستگی)، سرمایه فیزیکی (زیرساخت‌های اساسی: حمل و نقل، مسکن، آب، انرژی و ارتباطات)، سرمایه انسانی (مهارت‌ها، دانش و توانایی کار و بهداشت)، سرمایه اجتماعی (سطح مشارکت، شبکه‌های اجتماعی، عضویت گروه‌ها، روابط و ارتباطات، اعتماد و همبستگی)، سرمایه طبیعی (دسترسی به زمین، آب، حیات وحش، معادن و...) (Morse, 2013:29) هستند. سازگاری معیشت کلید دستیابی به تاب‌آوری در نواحی روستایی است (Van Kien, 2011:2). سازگاری به معنی سازماندهی و مدیریت وضعیت‌های ناگهانی است (Walsh, 2013:7). خودسازماندهی به معنی خودتکایی، خودانگیختگی و بازسازی قوانین و هنجارها و ارزش‌های اجتماعی به وسیله ارتباط متقابل سطوح بالا به پایین و پایین به بالای لایه‌های اجتماعی است. (Speranza, 2014:112).

شکل ۴- مدیریت بحران موثر در جریان بازیابی و بازسازی بعد از بحران با تاکید بر پارادایم انعطاف‌پذیری، منبع: (Proag, 2014)

از دیدگاه چمبرز، زمانی معیشت پایدار خواهد بود که در مقابل تنش‌ها، استرس‌ها و شوک‌ها مقاوم بوده و قابلیت‌ها و دارایی‌ها نه تنها در حال حاضر بلکه برای آیندگان نیز حفظ گردد (DFID, 2008: 2). در این تعریف الزامی که برای تامین معیشت پایدار وجود دارد؛ قادر بودن به بازیابی، افزایش و حفظ دارایی‌ها و قابلیت‌ها بعد از استرس و شوک‌ها است (Morse, 2013:21) در واقع معیشت زمانی پایدار خواهد بود که تاب آور نیز باشد. بنابراین کمک واقعی برای فقرای روستایی، دسترسی حمایتی از آنها نیست بلکه تحول در معیشت آنها بواسطه افزایش سطح تاب‌آوری

است (Gheidari, Sadeghloo and Shakoory Fard, 2016: 138) به همین دلیل است که متخصصان عرصه توسعه روستایی تلاش در جهت افزایش سطح تاب آوری را همان تامین معیشت پایدار روستاییان دانسته‌اند (Vaitla, 2012: 3).

مواد و روش تحقیق

تحقیق از لحاظ هدف، کاربردی، به لحاظ روش، توصیفی - تحلیلی و از لحاظ گردآوری اطلاعات، ترکیبی از روش اسنادی - پیمایشی (مبتنی بر توزیع پرسشنامه، مصاحبه و مشاهده) است، قلمرو مکانی نواحی روستایی بخش اورامان و از لحاظ زمانی ۶ ماهه دوم سال ۱۴۰۰ را شامل می‌شود. جوامع آماری پژوهش را سه گروه، مردم محلی، مسئولین توسعه‌ای و متخصصان علمی منطقه، دربر می‌گیرند. در راستای تعیین حجم نمونه در میان مردم محلی از جمعیت ۵۳۹۰ نفری، بر اساس فرمول کوکران ۳۰۰ نفر تعیین گردید انتخاب نمونه در روستاهای منطقه مورد مطالعه در ابتدا بر اساس جمعیت به شیوه طبقه‌ای انجام گرفته و در ادامه انتخاب روستائیان به صورت قرعه کشی بوده است. در گروه مسئولین توسعه‌ای؛ به روش هدفمند، تعداد ۱۸ نفر از مسئولین در ادارات روستایی بخش، شناسایی گردیدند. در گروه سوم، مشتمل بر متخصصان علمی تعداد ۱۲ نفر از رشته‌های جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، گردشگری، کشاورزی، جامعه‌شناسی توسعه، مشخص گردیدند. داده‌های به دست آمده از طریق مصاحبه و پرسشنامه، با استفاده از شاخص‌های مندرج در جدول ۲ در نرم افزار SPSS مورد سنجش قرار گرفته است. روایی ابزار اندازه‌گیری بر اساس نظر متخصصان علمی اخذ شد و برای پایایی از آزمون آلفای کرونباخ استفاده گردید، مقدار بدست آمده آن برابر با ۷۹/۰۰ نشان از همبستگی درونی پاسخ‌های ارائه شده دارد برای تدوین شاخصهای پژوهش از شاخصهای مندرج در جدول شماره ۲ استفاده گردیده است.

جدول ۲- سنجش وضعیت تاب‌آوری معیشتی روستاییان به دنبال پاندمی کووید-۱۹

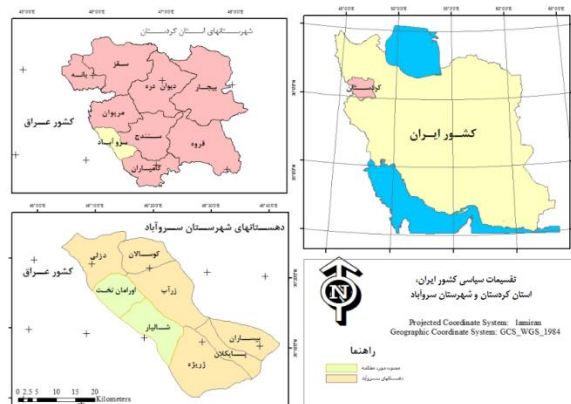
متغیرها	هاشاخص	تاب آوری معیشتی روستائیان و روستائیان در برابر شیوع پاندمی کووید-۱۹
رضایت از اقدامات موثر مسئولین در زمینه تامین تدارکات مورد نیاز در جهت ترمیم تأثیرات اقتصادی، اجتماعی و سلامتی حاصل از پاندمی کووید-۱۹، هماهنگی نهادهای مسئول در عملکرد موثر، آگاهی بخشی و سازماندهی مردم محلی؛ همکاری مردم محلی با توصیه‌ها و اقدامات مسئولین، وجود صندوق‌های پس انداز جمعی در روستا و بهره‌گیری از آنها برای کمک به روستائیان، به دست آوردن شغل جدید توسط روستائینی که شغل‌شان را از دست دادند؛ حمایت بیمه‌ای از روستائیان؛ توانایی روستائیان در انجام و پرداختن مجدد به مشاغل قبل از کرونا، قابلیت اتکا (درآمدی-امنیت شغلی و پایداری) به مشاغل قبل از کرونا در مواقع بحرانی، میزان بیکاری، میزان درآمد، میزان پس‌انداز، قدرت دریافت و بازپرداخت وام، میزان مطلوب وام‌های پرداختی، وجود برنامه مدیریت جامع شرایط اضطراری، کفایت امکانات و خدمات ضروری بهداشتی و رفاهی (تامین نیازهای روزمره)، حمایت از گروه‌های آسیب پذیر جمعیتی، ارائه آموزش‌ها به شیوه موثر و در وقت و مکان مناسب آن، وضعیت مشاغل زنان وابسته به فعالیت‌های گردشگری، درگیری و تضادهای اجتماعی و فردی (معکوس)، کمک مالی روستائیان به یکدیگر، توقف پروژه‌های توسعه‌ای روستاهای منطقه، وضعیت تغذیه، توان تامین هزینه‌های خانوار، رضایت از وضعیت آموزش دانش آموزان، میزان تولیدات کشاورزی و دامی، کنترل نرخ‌ها (عدم وجود شرایط تورمی).	قدرت مقابله و بازسازی بعد از بحران شیوع پاندمی کرونا	
آموزش روستائیان توسط نهادهای دولتی (آموزش‌های محیط زیستی، اقتصادی و محیطی) برای مدیریت وضعیت بحرانی (تداوم کرونا)؛ وجود طرح و برنامه مقابله با بحران‌های این چنینی، واکنش و عملکرد نهادهای مسئول و مردمی در مواقع بحرانی؛ درک اهمیت وجود و حمایت از انجمن‌های مردم نهاد؛ سرمایه اجتماعی و همبستگی؛ وجود فرصت‌های شغلی جایگزین با تنوع اقتصادی در منطقه، ارتباط مسئولین و مردم محلی، اعتماد مردم به مسئولین در ارتباط با کنترل بحران‌ها، خدمات تامین اجتماعی مناسب در روستا؛ روند مشارکتی توسعه و حل بحران‌ها در منطقه، وجود یک ساختار عملگرای مدیریت بحران، مطلوبیت زیرساخت‌های ارتباطی، بهداشتی، رفاهی و خدماتی (عدالت در بهره‌مندی، توزیع و دسترسی)، دارا بودن دارایی‌های خارج از روستا، دارا بودن برنامه بازسازی در دوران پساکرونا (به ویژه در زمینه گردشگری به عنوان محور اصلی توسعه روستایی منطقه)، تثبیت جمعیت و عدم مهاجرت، توان‌های طبیعی، خرید تضمینی محصولات تولیدی و عدم دلال بازی و واسطه‌گری؛ تجربه اندوزی از بحران کرونا و رفع نقاط ضعف برای مواجهه با بحران‌های آتی؛ برنامه‌ها و اقدامات فقرزدایی و اشتغالزایی و اثرگذاری آنها، اعتقاد به پیشگیری و سازگاری در مقابل مقابله (عکس العمل هنگام وقوع بحران) در میان مردم محلی و مسئولین.	توانایی سازگاری و انطباق بعد از بحران شیوع پاندمی کرونا	

Mohammadi and Manouchehri, 2020, Taleshi et al., 2019 Motiei Langroudi et al., 2019; Abbas et al, 2021, Ahmed, 2021, Jia et, 2021 Alinovi, 2010; Speranza, 2014: 112

محدوده مورد مطالعه

منطقه مورد مطالعه، شهرستان سروآباد می‌باشد که با مساحت ۱۱۶۸/۴ کیلومتر مربع در جنوب غربی استان کردستان قرار گرفته است. بخش اورامان با ۱۴ روستا دارای ۳۷۰۷ خانوار و حدود ۱۴۲۶۹ نفر جمعیت، تابع شهرستان سروآباد است که در ۷۵ کیلومتر جنوب شرقی شهرستان مریوان و ۱۷۰ کیلومتر جنوب غربی مرکز استان کردستان (سنندج) قرار دارد. این بخش از سمت غرب با کشور عراق به طول ۲۰ کیلومتر و از سمت جنوب با

استان کرمانشاه هم مرز است.. این بخش دارای دو دهستان به نام‌های اورامان تخت و شالیار می‌باشد (شکل ۵) که فعالیت‌های کشاورزی اشتغال غالب مردمان این منطقه را شکل می‌دهد هرچند که کمبود زمین با توجه به توپوگرافی خشن منطقه (قرار گیری در زاگرس مرتفع)، فقدان بسترهای صنعتی با توجه به عدم حمایت‌های کافی دولتی، دلایلی هستند که بسیاری از روستاییان را برای اشتغال (اشتغال فصلی) به خارج منطقه هدایت می‌کند. در این بین رونق گردشگری با توجه به پتانسیل‌های متعدد این منطقه و افزایش استقبال از گردشگری روستایی؛ توانسته‌است به عنوان مکملی مطلوب و راهکاری مطمئن در جهت اشتغال و تنوع اقتصادی منطقه مطرح گردد.

شکل ۵- نمایش موقعیت منطقه مورد مطالعه منبع: نویسندگان، ۱۴۰۰

بحث و یافته‌های تحقیق

جمع‌بندی پاسخ‌های ارائه شده در آزمون تی تک نمونه‌ای به شرح جدول (۲)، همانطور که نشان داده شده است؛ حاکی است که مقدار میانگین‌های محاسبه شده برای هر دو بعد تاب‌آوری مورد سنجش، یعنی؛ قدرت مقابله و بازسازی بعد از بحران شیوع پاندمی کرونا که بر اقدامات کوتاه مدت، مقطعی و فوری جهت جبران آسیب‌ها و بازگشت به روال عادی تاکید دارد و بعد توانایی سازگاری و انطباق بعد از بحران شیوع پاندمی کرونا که بر اقدامات بلندمدت و ارتقای ظرفیت‌ها در مواجهه با بحران‌های آتی دلالت دارد؛ در سطح معنی‌داری ۰,۰۰۱ از حد مطلوب، برابر میانگین (۳)، کمتر بوده و به ترتیب با محاسبه میانگین‌های نامناسب برابر ۲,۷۳ و ۲,۶۲ می‌توان با اطمینان ۹۹ درصد اظهار کرد که وضعیت اقدامات مقابله‌ای و جبرانی و ظرفیت‌های سازگاران در برابر بحران ناشی از ویروس کرونا در منطقه مورد مطالعه در سطح رضایت بخشی نبوده است. در مجموع و حالت کلی هم، میانگین محاسبه شده برابر مقدار نامناسب ۲,۶۷ در سطح معنی‌داری ۰,۰۱ نشان از اثرگذاری منفی بحران کرونا بر وضعیت تاب‌آوری معیشتی روستاییان بخش اورامان شهرستان سروآباد دارد. در واقع، می‌توان پی‌برد که معیشت خانوارهای روستایی بواسطه ضعف در دسترسی به دارایی‌ها، ظرفیت‌ها و امکانات مورد نیاز به شدت با شیوع و تداوم کرونا آسیب دیده است.

جدول ۳- جمع‌بندی پاسخ‌های ارائه شده به وضعیت قدرت مقابله و ظرفیت سازگاری با بحران کرونا در سطح منطقه

مولفه	میانگین نظری	تفاوت از حد مطلوب	مقدار t	سطح معنی داری	درجه آزادی	میانگین	سطح اطمینان ۹۵ درصد	
							پایینتر	بالاتر
قدرت مقابله و بازسازی بعد از بحران شیوع پاندمی کرونا	۳	-۰,۲۶۲	-۵,۴۶	۰,۰۰	۳۳۹	۲,۷۳	-۰,۳۵۷	-۰,۱۶۸
توانایی سازگاری و انطباق بعد از بحران شیوع پاندمی کرونا	۳	-۰,۳۷۹	-۵,۷۹	۰,۰۰	۳۳۹	۲,۶۲	-۰,۵۱۶	-۰,۲۴۳
تاب‌آوری (مجموع)	۳	-۰,۴۱۲	-۶,۹۴	۰,۰۱	۳۳۹	۲,۶۷	-۰,۴۱۲	-۰,۲۳۰

منبع: نویسندگان، ۱۴۰۰

بعد از مشخص شدن وضعیت نابسامان تاب‌آوری روستائیان در برابر پاندمی کرونا به منظور مشخص نمودن و پی‌بردن به این واقعیت که چه مشخصه‌هایی، می‌توانند در این وضعیت نابسامان و کاهش تاب‌آوری معیشتی روستاهای بخش اورامان به دنبال شیوع کرونا اثرگذار باشند، از

آزمون تحلیل رگرسیون بهره گرفته شد. در این ارتباط، متغیرهایی همچون: میزان تنوع منابع درآمدی رو ستاها (با سه کد معکوس: ۳-کم؛ ۲-متوسط و ۱-زیاد)، جمعیت رو ستاها (با سه کد معکوس: ۳-کم جمعیت؛ ۲-متوسط و ۱-پرجمعیت)، تعداد جمعیت خانوار با سخگویان (با سه کد معکوس: ۳-کم جمعیت؛ ۲-متوسط و ۱-پرجمعیت)، و عرصه غالب فعالیت (با سه کد: ۱-کشاورزی، ۲-آزاد، ۳-گردشگری و مشاغل خدماتی خرد رو ستاها)، با توجه به شرایط منطقه در نظر گرفته شده و وارد مدل گردیدند. با توجه به مقدار ضریب تبیین برابر ۰٫۶۱، می‌توان بیان کرد که متغیرهای وارد شده در مدل قابلیت توانایی تبیین بیش از ۶۱ درصد تغییرات اثرپذیری تاب‌آوری معیشتی رو ستاییان از شیوع کرونا در سطح روستاهای منطقه دارند. مقدار معنی‌داری آماره f هم، نشان از قابلیت اطمینان به توانایی مدل در پیش‌بینی تغییرات به وسیله متغیرهای وارد شده می‌باشد.

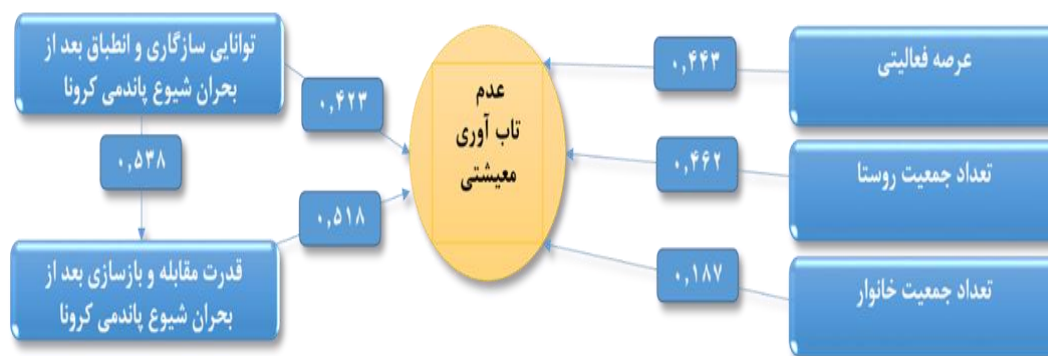
با نگاهی به نتایج به دست آمده مشخص می‌شود که تمامی متغیرها به استثنای متغیر تنوع منابع درآمدی با توجه به سطح معنی‌داری کمتر از آلفای ۰٫۰۵، دارای نوع اثرگذاری متغیرهای وارد شده مثبت و مستقیم و منفی و معکوس هستند. در این میان، بیشترین مقدار آماره t که نشان از قدرت بالای اثرگذاری را دارد؛ در متغیر جمعیت روستاها، حاصل آمده است. بر این اساس، می‌توان گفت که هرچه جمعیت روستاها، بیشتر بوده؛ سطح کاهش تاب‌آوری معیشتی آنها نیز، افزایش یافته است. عمده دلیل این امر را می‌توان به افزایش جمعیت بیکاران رو ستاها به دلیل قرنطینه سراسری و عدم ورود گردشگران به روستاهای بزرگی دانست که مقاصد اصلی گردشگری منطقه هستند. در متغیر تنوع منابع درآمدی، رابطه معنی‌دار؛ محاسبه نگردیده است. این وضعیت به دلیل عدم وجود تنوع اقتصادی در منطقه است. هرچند که گردشگری به عنوان عرصه دیگر فعالیتی برای روستاها محسوب می‌شود اما فصلی بودن و عدم منفعت‌زایی عادلانه برای تمامی روستاها و اقشار، سبب گردیده تا نتوان به ایجاد تنوع اقتصادی از گردشگری امیدوار بود. مثبت و مستقیم بودن نوع رابطه با تعداد جمعیت خانوار، نشان از افزایش کاهش سطح تاب‌آوری معیشتی در خانواده‌های پرجمعیت‌تر دارد که به دلیل افزایش شمار بیکاران در خانوارها شکل گرفته است. اما در متغیر نوع عرصه فعالیتی نیز که نوع رابطه مستقیم محاسبه گردیده با توجه به نوع کدبندی، می‌توان بیان کرد که هرچه افراد به اشتغال در عرصه‌های گردشگری و مشاغل خدماتی وابسته به آن مرتبط بوده‌اند، دارای بیشترین، اثرپذیری منفی معیشتی از شیوع و تداوم کرونا شده‌اند.

جدول ۴- نتایج آزمون رگرسیون تبیین عوامل اثرگذاری بر وضعیت اثرپذیری از کاهش تاب‌آوری معیشتی با شیوع کرونا

متغیرهای مستقل	ضریب غیر استاندارد	B	ضریب استاندارد	t	معنی داری
ضریب ثابت	۰٫۲۰۵	۰٫۶۰۲		۲٫۹۳۵	۰٫۰۰۷
عرصه فعالیتی	۰٫۱۴۶	-۰٫۴۲۰	۰٫۴۴۳	۲٫۸۶۸	۰٫۰۰۸
تعداد جمعیت خانوار پاسخگویان	۰٫۰۸۷	۰٫۱۹۴	۰٫۱۸۷	۱٫۹۱۴	۰٫۰۳۷
جمعیت روستاها	۰٫۰۹۵	۰٫۳۴۹	۰٫۴۶۲	۴٫۱۵۷	۰٫۰۰۰
تنوع منابع درآمدی روستاها	۰٫۱۱۱	۰٫۲۲۹	۰٫۲۳۳	۲٫۰۶۶	۰٫۰۵۴
مقدار ضریب تبیین: ۰٫۶۱۴ معنی داری آماره F : ۰٫۰۱۱					
متغیر وابسته: میزان تغییرات منفی تاب‌آوری معیشتی نسبت به شیوع پاندمی کرونا					

منبع: نویسندگان، ۱۴۰۰

با توجه به نتایج حاصله و مشاهده وضعیت میدانی و دیدگاه متخصصان، مدل تحلیل مسیر زیر، از وضعیت تاب‌آوری معیشتی روستاهای منطقه به دنبال شیوع کرونا حاصل آمد. نوع رگرسیون سلسله مراتبی بوده و مسیرهایی که آلفای بیشتر ۰٫۰۵ داشتند؛ مورد قبول واقع گردیدند. همانطور که ملاحظه می‌گردد؛ بعد وضعیت سازگاری و انطباق بعد از بحران شیوع پاندمی کرونا دارای بیشترین اثر در عدم تاب‌آوری معیشتی روستاهای منطقه مورد مطالعه می‌باشد. هرچند که تاثیرات مستقیم این بعد از دیگر بعد اصلی تاب‌آوری معیشتی، یعنی؛ توانایی مقابله‌ای که اقداماتی کوتاه مدت جهت بازسازی پس از بحران‌ها می‌باشد؛ کمتر است اما با توجه به اینکه شکل‌گیری تاب و توان مقاومت در کوتاه‌مدت در چارچوب یک سلسله اقدامات در بلندمدت در نظام برنامه‌ریزی و ساختار مدیریت بحران یک منطقه پدید می‌آید، عدم مطلوبیت وضعیت این بعد، موجب ایجاد وضعیت نامناسب در قدرت مقابله در کوتاه مدت نیز، می‌گردد.

شکل ۶- مدل تحلیل مسیر عوامل اثرگذار بر عدم تاب‌آوری معیشتی در منطقه مورد مطالعه منبع: نویسندگان، ۱۴۰۰

نوع راهبردهای معیشتی اتخاذی خانوارها در برابر شیوع و تداومی پاندمی کرونا

با شیوع و تداوم پاندمی کرونا و تاثیراتی که به صورت منفی بر کاهش تاب‌آوری معیشتی خانوارهای روستایی منطقه مورد مطالعه داشته است؛ راهبردهایی که خانوارها جهت مقابله و سازگاری با این پاندمی در سطح منطقه بکارگرفته‌اند؛ بر حسب میانگین رتبه‌ای‌شان در جدول (۵) آورده شده‌است. همانگونه که ملاحظه می‌گردد به غیر از راهبرد مبتنی بر روی آوری به بازاریابی مجازی جهت فروش صنایع دستی، سایر راهبردهای اتخاذی راهبردهایی هستند که نشان از فقدان تاب‌آوری معیشتی در سطح روستاها بوده و نشان از عدم توان مقابله معیشتی خانوارها در کوتاه مدت دارد. بنابراین نه تنها، راهبردهایی اتخاذی به افزایش قدرت مقابله معیشتی، منجر نشده‌اند بلکه نشان از فقدان توان سازگاری بلندمدت با پاندمی دارند. بنابراین، تداوم بیشتر پاندمی، افزایش ناپایداری معیشتی را برای روستائیان به همراه خواهد داشت.

جدول ۵- رتبه‌بندی اهمیت راهبردهای معیشتی اتخاذی خانوارها در برابر شیوع و تداومی پاندمی کرونا

میانگین رتبه‌ای	راهبردها	میانگین رتبه‌ای	راهبردها
۴,۵۶	فروش زمین و یا اجاره دادن باغات	۷,۳۳	مصرف پس اندازها و فروش طلا و فلزات گرانبها ذخیره‌ای
۴,۱۸	دریافت وام	۶,۰۳	افزایش ساعات کاری
۳,۸۷	مهاجرت	۵,۴۸	قرض گرفتن پول از یکدیگر
۳,۲۳	بازاریابی مجازی و فروش صنایع دستی	۵,۳۷	تغییر محل جغرافیایی اشتغال (اشتغال موقت در شهر مریوان - سنندج)
		۴,۹۵	عضویت در صندوق‌های پس انداز مشترک روستائیان
آماره کای دو: ۵۴۹,۰۹ سطح معنی داری: ۰,۰۰۰ مجموع: ۳۳۰			

منبع: نویسندگان، ۱۴۰۰

نتایج معیشتی تداوم پاندمی کرونا

در نهایت، با توجه به اثرات پاندمی بر روی تاب‌آوری معیشتی روستائیان و نوع راهبردهای اتخاذی خانوارها، نتایجی که شیوع و تداوم این پاندمی برای معیشت روستائیان منطقه به همراه داشته است؛ پس از انجام مصاحبه‌ها و مشاهده وضع میدانی به شرح جدول (۵) می‌باشد. نتایج معیشتی، حاصله نشان می‌دهند که اثرات شیوع و تداوم پاندمی کرونا در غیاب قدرت تاب‌آوری معیشتی روستائیان و عدم اتخاذ راهبردهای مقابله‌ای و سازگاران به نتایج معیشتی بسیار نامناسبی، ختم شده که برآیند کلی آن را می‌توان در ناپایداری و کاهش معنی‌دار سطح کیفیت زندگی، تعبیر کرد.

جدول ۶- رتبه‌بندی نتایج معیشتی حاصل از تداوم پاندمی کرونا در میان روستاها

میانگین رتبه‌ای	میانگین عددی	نتایج معیشتی	میانگین رتبه‌ای	میانگین عددی	نتایج معیشتی
۳,۴۵	۳,۸۴	تخریب محیط طبیعی و کاهش تولید	۳,۹۸	۴,۱۵	گسترش فقر چند بعدی و محرومیت در ابعاد مختلف
۳,۲۱	۳,۶۶	انزوای روستاهای منطقه و زنان در عرصه شغلی و اجتماعی	۳,۶۴	۴,۰۱	اُسیب پذیری معیشت

نتایج معیشتی	میانگین عددی	میانگین رتبه‌ای	نتایج معیشتی	میانگین عددی	میانگین رتبه‌ای
مشاغل و درآمد ناپایدار و ناکافی	۳,۹۲	۳,۶۲	عدم امنیت روانی و ناامیدی جهت کار و تلاش	۳,۴۲	۲,۹۴
آماره کای دو: ۲۱۱,۲۵ سطح معنی داری: ۰,۰۰۰ مجموع: ۳۳۰					

منبع: نویسندگان، ۱۴۰۰

نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها

شیوع ویروس کرونا به عنوان پدیده‌ای نوظهور، نشان داد که بواقع، قدرت تاب‌آوری معیشتی در سطح کشور در چه سطح نازلی است. آسیب پذیری ناشی از شیوع این ویروس که به سرعت به بحرانی فراگیر، مبدل گردید، بواسطه ضعف قدرت مقابله نظام معیشت چه در نواحی روستایی و چه در نواحی شهری کشور، بر گستره فقر و محرومیت در کشور افزود. گستردگی شیوع بیماری در پهنای تمام استان‌های کشور موضوع مدیریت پیشگیری، هشدار و درمان بیماری ویروس کرونا را با مشکل روبه‌رو ساخته و در صورتی که در زمان مناسب، اقدام مناسب اعمال نشود، چه بسا ابعاد فاجعه انسانی این ویروس غیر قابل تصور باشد.

این پژوهش که با هدف تحلیلی بر راهبردهای اتخاذ شده در برابر پاندمی کرونا از سوی روستاییان و پیامدهای آن بر تاب‌آوری معیشتی روستائیان بخش اورامان شهرستانهای اورامان انجام گرفت به دنبال پاسخگویی به سوالات ذیل بود که به ترتیب بدانها پاسخ داده می‌شود. سوال اول؛ آیا متغیرهای همچون: تنوع منابع درآمدی روستاها، جمعیت روستاها و تعداد جمعیت خانوار و عرصه فعالیتی پاسخگویان، بر وضعیت ارزیابی تاب‌آوری معیشتی به دنبال پاندمی کرونا، اثرگذار می‌باشند و عامل ایجادکننده تفاوت، هستند؟

نتایج آزمون رگرسیون همزمان، نشان داد که تمامی متغیرها به استثنای متغیر تنوع منابع درآمدی با توجه به سطح معنی‌داری کمتر از ۰,۰۵ دارای نوع اثرگذاری متغیرهای وارد شده مثبت و مستقیم و منفی و معکوس هستند. در این میان، بیشترین مقدار آماره t که نشان از قدرت بالای اثرگذاری را دارد؛ در متغیر جمعیت روستاها، حاصل آمده است. بر این اساس، می‌توان گفت که هرچه جمعیت روستاها، بیشتر بوده؛ سطح کاهش تاب‌آوری معیشتی آنها نیز، افزایش یافته‌است. عمده دلیل این امر را می‌توان به افزایش جمعیت بیکاران روستاها به دلیل قرنطینه سراسری و عدم ورود گردشگران به روستاهای بزرگی دانست که مقاصد اصلی گردشگری منطقه هستند. در متغیر تنوع منابع درآمدی، رابطه معنی‌دار؛ محاسبه نگردیده است. این وضعیت به دلیل عدم وجود تنوع اقتصادی در منطقه است. هرچند که گردشگری به عنوان عرصه دیگر فعالیتی برای روستاها محسوب می‌شود اما فصلی بودن و عدم منفعت‌زایی عادلانه برای تمامی روستاها و اقشار، سبب گردیده تا نتوان به ایجاد تنوع اقتصادی از گردشگری امیدوار بود. مثبت و مستقیم بودن نوع رابطه با تعداد جمعیت خانوار، نشان از افزایش کاهش سطح تاب‌آوری معیشتی در خانواده‌های پرجمعیت‌تر دارد که به دلیل افزایش شمار بیکاران در خانوارها شکل گرفته است. اما در متغیر نوع عرصه فعالیتی نیز که نوع رابطه مستقیم محاسبه گردیده با توجه به نوع کدبندی، می‌توان بیان کرد که هرچه افراد به اشتغال در عرصه‌های گردشگری و مشاغل خدماتی وابسته به آن مرتبط بوده‌اند، دارای بیشترین، اثرپذیری منفی معیشتی از شیوع و تداوم کرونا شده‌اند.

سوال دوم: نوع راهبردهای معیشتی اتخاذی خانوارها در برابر تداومی پاندمی کرونا، کدامند؟

یافته‌ها نشان دادند که مصرف پس‌اندازها و فروش طلا و فلزات گران‌بها ذخیره‌ای، افزایش ساعات کاری، قرض گرفتن پول از یکدیگر، تغییر محل جغرافیایی اشتغال (اشتغال موقت در شهر مریوان-سنندج)، عضویت در صندوق‌های پس‌انداز مشترک روستاییان، فروش زمین و یا اجاره دادن باغات، دریافت وام، مهاجرت و بازاریابی مجازی و فروش مجازی صنایع دستی؛ مهمترین راهبردهای اتخاذی از سوی روستاییان در راستای مقابله و سازگاری معیشتی با تداوم پاندمی کرونا است. برآیندی از راهبردهای اتخاذی نشان می‌دهد که به غیر از راهبرد مبتنی بر روی‌آوری به بازاریابی مجازی جهت فروش صنایع دستی، سایر راهبردهای اتخاذی راهبردهایی هستند که نشان از فقدان تاب‌آوری معیشتی در سطح روستاها بوده و نشان از عدم توان مقابله معیشتی خانوارها در کوتاه مدت دارد. بنابراین نه تنها، راهبردهایی اتخاذی به افزایش قدرت مقابله معیشتی، منجر نشده‌اند بلکه نشان از فقدان توان سازگاری بلندمدت با پاندمی دارند. بنابراین، تداوم بیشتر پاندمی، افزایش ناپایداری معیشتی را برای روستاییان به همراه خواهد داشت. این راهبردها، نشان می‌دهند که دیدگاه مدیریت بحران در منطقه، دیدگاه سنتی و منفعلی بوده که به هیچ وجه، به تاب‌آوری معیشتی روستاییان در برابر شوک و فشارهایی که همواره بر نظام معیشتی روستاییان، وارد می‌شود؛ توجهی نداشته است و با نفوذ و تداوم پاندمی کرونا، معیشت روستاییان تاب و توان مقابله و بازسازی خود را نداشته‌است. راهبردها، برآیندی از دسترس به دارایی‌های معیشتی هستند، با شیوه و تداوم کرونا دسترسی به دارایی‌ها معیشتی به ویژه در مهمترین، بعد آن، یعنی؛ بعد مالی، دچار رکود و کاستی گردیده که در نتیجه آن نوع راهبردها به جای اینکه نشان دهنده حرکت نظام معیشتی به سمت بازسازی باشند؛ به سمت فروپاشی و کاهش سطح کیفیت زندگی هستند. جبران خسارات مالی و حمایت مالی از روستاییان هم که در قالب وام‌هایی ۱ میلیون تومانی، انجام شد با وجود تورم افسارگسیخته، به هیچ وجه؛ نتوانست که تغییری را در سطح معیشت روستاییان و جبران خسارات مالی کرونا داشته باشد. حمایت

مالی ویژه‌ای هم که از روستائیان به عنوان آسیب‌پذیرترین قشر اجتماعی کشور که بیشترین جمعیت فقرا را هم، دارا هستند؛ به شیوه موثری انجام نشد تا راهبردهای اتخاذی نیز، راهبردهایی نه بر محور تاب‌آوری بلکه بر محور افزایش آسیب‌پذیری معیشتی، باشند.

سوال سوم: تداوم پاندمی کرونا با توجه به وضعیت تاب‌آوری و راهبردهای معیشتی روستائیان، چه نتایج معیشتی را به همراه داشته است؟ گسترش فقر چند بعدی و محرومیت در ابعاد مختلف؛ آسیب‌پذیری معیشت؛ مشاغل و درآمد ناپایدار و ناکافی؛ تخریب محیط طبیعی و کاهش تولید؛ انزوای روستاهای منطقه و زنان در عرصه شغلی و اجتماعی؛ عدم امنیت روانی و ناامیدی جهت کار و تلاش، نتایج معیشتی حاصل از تداوم پاندمی کرونا بر نظام معیشتی بخش اورامان شهرستان سروآباد بودند. نتایج معیشتی که در سطح معنی‌داری ۰,۰۰۱ توسط پاسخگویان مورد تایید قرار گرفته‌اند و برآیندی از فقدان تاب‌آوری معیشتی روستائیان منطقه در برابر بحران‌هایی، همچون؛ بحران کرونا هستند. همچنین؛ به شدت نیاز است که مفهوم بحران و نمونه‌های نوین آن برای مسئولین توسعه‌ای منطقه، تشریح گردد.

همچنین در مقایسه نتایج، می‌توان بیان نمود که نتایج پژوهش حاضر با نتایج پژوهش‌های صارم (۲۰۲۰)، فراهتی (۲۰۲۰) احمدی و دیگران (۲۰۲۱)، دورو و دیگران (۲۰۲۱) همسو و همجهت بوده و به مانند سایر مناطق، در محدوده مورد مطالعه (اورامان) اپیدمی کرونا اثرات منفی را در ابعاد مختلف روانشناسی، اقتصادی (گردشگری و صنایع دستی)، اجتماعی، فرهنگی و ... به دنبال داشته است، همچنین نتایج این پژوهش ا در مواردی با نتایج محمود و ربلی (۲۰۲۱) همسو بوده و راهبرد اتخاذ شده از سوی روستائیان در برابر این بیماری بیشتر در قالب دریافت وام و مصرف پس اندازها بوده و در مواردی همچون افزایش نیروی کار در تناقض است چرا که با توجه به نحوه درآمد مردم اورمان که عمدتاً از فعالیتهای مرتبط با بخش گردشگری تامین می‌گردد به علت ماهیت گردشگری، در دوران کرونا، افزایش نیروی انسانی در بخش گردشگری به منظور جبران کمبود درآمد، وجود نداشته است.

در نهایت بر اساس یافته‌ها و نتایج پژوهش راهکارهایی جهت ارتقاء تاب‌آوری معیشتی روستائیان در هر دو بعد وضعیت مقابله‌ای و وضعیت سازگاری به شرح ذیل مطرح می‌گردد:

ارتقای وضعیت مقابله‌ای بعد تاب‌آوری معیشتی

- ورود شرکت‌های بیمه‌ای به عرصه حمایت از کسب و کارهای شکست خورده و آسیب دیده در منطقه
- اختصاص وام‌های کم بهره و بلندمدت با تضامین و شرایط بازپرداخت آسان برای فعالان اقتصادی و سرپرستان خانوار
- حمایت ویژه از زنانی که کسب و کارهای آنها بواسطه شیوع کرونا و تعطیلی بازار گردشگری منطقه دچار آسیب و تعطیلی گردید.
- افزایش فضای نشاط اجتماعی در منطقه جهت بهبود وضعیت روانی و آسیب‌های اجتماعی ناشی از دوران سخت کرونا
- تامین نیازهای اساسی خانوارهای فقیر روستاها
- به تاخیر انداختن بازپرداخت وام‌های اشتغالزایی دریافتی توسط روستائیان
- معافیت‌های مالیاتی برای کسب و کارهای رسمی منطقه در عرصه گردشگری (هتلداران، مغازه داران و..)
- بهره گیری از فرصت بازسازی پساکرونا جهت جذب تقاضای هرچه بیشتر گردشگران جهت ورود به منطقه با رعایت تمهیدات مرتبط با میزان ظرفیت و تحمل محیط مبتنی بر افزایش تبلیغات، اجرای تورهای با قیمت کم و تخفیفات ویژه

ارتقای وضعیت سازگاری بعد تاب‌آوری معیشتی

- تقویت و بهره گیری از نهادهای مردم نهاد منطقه در راستای توسعه ظرفیتی جامعه محلی
- ارائه آموزش‌های مهارت آفرینی در میان فعالان روستایی متناسب با ظرفیت‌های موجود در عرصه کشاورزی و گردشگری منطقه
- تدوین قوانین و تعیین مجازات‌های متناسب و منطبق با میزان جرم خاطیان در عرصه طبیعی و متجاوزان به حریم‌های در نظر گرفته شده
- بهبود فضای کسب و کار منطقه و تامین امنیت و تضمین سرمایه در راستای جذب سرمایه‌گذاران بخش خصوصی به بهره‌برداری از توانمندی‌های منحصر به فرد در عرصه گردشگری و باغداری
- تقویت فرهنگ تعاونی و تشکیل تعاونی‌های تولیدی و سرمایه گذاری در سطح منطقه
- تبدیل گردشگری به گردشگری حامی فقرا به عنوان مهمترین عرصه و توانمندی فعالیت فقرای روستایی

References

1. Abbas, J., Mubeenbm, R., Terhemba Iorember, P., Raza, S., & Mamirkulova, G. (2021). Exploring the impact of COVID-19 on tourism: Transformational potential and implications for a sustainable recovery of the travel and leisure industry. *Current Research in Behavioral Sciences*, 3(2), 2–10. <https://doi.org/10.1016/j.crbeha.2021.100033>

2. Afkari, A. A. (2020). The effects of Covid-19 on the industrial sector. In A collection of articles on the economic consequences of Covid-19: Proposed policies and measures (pp. 1–12). Management and Planning Organization of Fars Province. <http://www.mpo-fr.ir/>. [In Persian]
3. Ahmadi, K. (2004). Principles and methods of psychological intervention in the crisis of accidents. Journal of Military Medicine, 6(2), 45–51. https://militarymedj.bmsu.ac.ir/article_1000081.html [In Persian].
4. Ahmadi, A., & Manoochehri, S. (2020). An analysis of the effects of environmental hazards (drought) on the sustainability of rural livelihoods (Case study: Villages of Ghaenat county). Geography and Development, (58), 175–202. [10.22111/GDIJ.2020.5367](https://doi.org/10.22111/GDIJ.2020.5367) [In Persian].
5. Ahmed, F., Islam, A., Pakrashi, D., Rahman, T., & Siddique, A. (2021). Determinants and dynamics of food insecurity during COVID-19 in rural Bangladesh. Food Policy, 11(4), 1–16. <https://doi.org/10.1016/j.foodpol.2021.102066>
6. Alinovi, L. (2010). Livelihoods strategies and household resilience to food insecurity: An empirical analysis to Kenya. Agricultural Development Economics Division, FAO. Paper presented at the Conference on “Promoting Resilience through Social Protection in Sub-Saharan Africa”, Dakar, Senegal, 28–30 June. file:///C:/Users/Saadi/Downloads/Livelihoods_Strategies_and_Household_Resilience_to.pdf
7. Borsekova, K., Nijkamp, P., & Guevara, P. (2018). Urban resilience patterns after an external shock: An exploratory study. International Journal of Disaster Risk Reduction, 31(6), 381–392. <https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2018.05.012>
8. DFID. (2000). Sustainable livelihoods guidance sheets. Department for International Development. https://worldfish.org/GCI/gci_assets_moz/Livelihood%20Approach%20-%20DFID.pdf
9. Duro, J. A., Perez-Laborda, A., Turrión-Prats, J., & Fernandez, M. (2021). COVID-19 and tourism vulnerability. Tourism Management Perspectives, 38(2), 2–15. DOI: [10.1016/j.tmp.2021.100819](https://doi.org/10.1016/j.tmp.2021.100819)
10. Eskandarian, G. (2020). Evaluation of the consequences of Corona virus on life expectancy with emphasis on consumption pattern. Scientific-Specialized Quarterly Journal of Social Impact Assessment, 15(19), 65–78. <https://sid.ir/paper/524156/fa> [In Persian].
11. Farahati, M. (2020). Psychological consequences of the prevalence of coronavirus in society. Quarterly Journal of Social Impact Assessment, 15(19), 208–221. [In Persian]. <https://sid.ir/paper/400413/fa>
12. Fang, R., Liu, C., Gao, J., Wang, T., Zhi, H., & Shi, P. (2020). Impacts of the COVID-19 pandemic on rural poverty and policy responses in China. Journal of Integrative Agriculture, 19(12), 2946–2964. DOI: [10.1016/S2095-3119\(20\)63426-8](https://doi.org/10.1016/S2095-3119(20)63426-8)
13. Heidarzadeh, E., & 3 of Tehran. Research and Urban Planning, 10(37), 1–12. <https://dori.net/dor/20.1001.1.22285229.1398.10.37.1.5> [In Persian]
https://geoeh.um.ac.ir/article_32961.html
14. Imani Bahram, M., & Mashkool, A. (2018). Analysis of the relationship between livelihood capital and resilience of rural areas to drought (Case study: Villages of Ardabil city). Geography and Environmental Hazards, (28), 147–163. https://geoeh.um.ac.ir/article_32961.html [In Persian].
15. Janssens, W., Pradhan, M., & de Groot, R. (2021). The short-term economic effects of COVID-19 on low-income households in rural Kenya: An analysis using weekly financial household data. World Development, 138(17), 2–15. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2020.105280>
16. Jia, Z., Xu, S., Zhang, Z., Cheng, Z., Han, H., & Xu, H. (2021). Association between mental health and community support in lockdown communities during the COVID-19 pandemic: Evidence from rural China. Journal of Rural Studies, 82(12), 87–97. DOI: [10.1016/j.jrurstud.2021.01.015](https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2021.01.015)
17. Jafari, M., Rezvani, M. R., Faraji Sabokbar, H. A., Gaderi Masom, M., & Darban Astanah, A. (2020). Analysis of economic resilience of farmers to drought impacts (Case study: Rural settlements of Fasa County). Journal of Regional Planning, 10(39), 61–78. https://mag.iga.ir/article_248381.html [In Persian].
18. Kontokosta, C. E., & Malik, A. (2018). The Resilience to Emergencies and Disasters Index: Applying big data to benchmark and validate neighborhood resilience capacity. Sustainable Cities and Society, 36(6), 272–285. DOI: [10.1016/j.scs.2017.10.025](https://doi.org/10.1016/j.scs.2017.10.025)
19. Kuipers, R., & Lam, L. M. (2019). Resilience and disaster governance: Some insights from the 2015 Nepal earthquake. International Journal of Disaster Risk Reduction, 23(7), 321–331. DOI: [10.1016/j.ijdrr.2018.10.017](https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2018.10.017)

20. Liu, W., Li, J., & Xu, J. (2020). Effects of disaster-related resettlement on the livelihood resilience of rural households in China. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 49(3), 2845–2856. DOI: [10.1016/j.ijdrr.2020.101649](https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2020.101649)
21. Mahmud, M., & Riley, E. (2021). Household response to an extreme shock: Evidence on the immediate impact of the Covid-19 lockdown on economic outcomes and well-being in rural Uganda. *World Development*, 140(22), 20–35. DOI: [10.1016/j.worlddev.2020.105318](https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2020.105318)
22. Mohammadi, S., & Rastgonjad, B. (2018). A study of changes in livelihood resilience of rural households in the two periods of urban living and rural migration (Case study: Dezli village in Sarvabad county). *Geography Quarterly*, 16(59), 162–179. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2021.01.015> [In Persian].
23. Morse, S. (2013). The theory behind the sustainable livelihood approach. Springer.
24. Mosavi Motalebi, S. M. (2020). The impact of the Covid-19 pandemic on the forecast of national production growth in 2020. *Quarterly Journal of Social Impact Assessment*, 2(19), 184–205.]. <https://profile.acecr.ac.ir/motallebbii/fa/articlesInPublications/9451> [In Persian]
25. Motiei Langroudi, H., Riahi, V., Jalalian, H., & Ahmadi, A. (2019). Analysis of sustainability levels of villagers' livelihood (Case study: Villages of Saez County). *Rural Development Strategies Quarterly*, 6(1), 3–19. [In Persian] <https://doi.org/10.22048/rdsj.2019.140559.1747>
26. Nawrotzki, R. J. Lori M, H; Thomas.D (2012). Rural livelihoods and access to natural capital: Differences between migrants and non-migrants in Madagascar. *Demographic Research*, 26(24), 661–700. <https://www.demographic-research.org/volumes/vol26/24/26-24.pdf>.
27. Pain, A., & Levine, S. (2013). A conceptual analysis of livelihoods and resilience: Addressing the 'insecurity of agency'. Overseas Development Institute. HPG Working Paper. <https://www.refworld.org/reference/themreport/odi/2013/en/97902>
28. Sadeghloo, T., & Sajasi Gheidari, H. (2014). The study of the relationship between the viability of rural settlements on the resilience of villagers against natural hazards in rural areas of Maraveh Tapeh and Palizan. *Journal of Regional Planning*, 14(1), 37–44. [20.1001.1.23453915.1393.3.2.4.7](https://doi.org/10.1001.1.23453915.1393.3.2.4.7). [In Persian].
29. Sadeka, S. (2013). Livelihood vulnerability due to disaster: Strategies for building disaster resilient livelihood. In 2nd International Conference on Agricultural, Environment and Biological Sciences (ICAEBS'2013) (pp. 95–101). Pattaya, Thailand. DOI: [10.13140/2.1.4587.0085](https://doi.org/10.13140/2.1.4587.0085)
30. Sajasi Gheidari, H., Sadeghloo, T., Paloch, M., (2013). Prioritizing strategies for sustainable rural livelihood development with a combined Swat-Topsis model (Case study of Khodabandeh County). *Quarterly Journal of Rural and Development*, 16(2), 85–110. [10.30490/RVT.2018.59284](https://doi.org/10.30490/RVT.2018.59284) [In Persian].
31. Salmani, M., Kazemi Thani, N., Badri, S. A., & Matouf, S. (2016). Identification and analysis of the impact of variables and resilience indices: Evidence from the north and northeast of Tehran. *Journal of Spatial Analysis of Environmental Hazards*, 3(2), 1–22. <https://www.sid.ir/paper/264715/fa> [In Persian].
32. Salmani, M., Rezvani, M. R., Poor Taheri, M., & Veisi, F. (2011). The role of seasonal labor migration in the livelihood of rural households (Case study: Sarvabad county, Kurdistan province). *Human Geography Research*, (77), 111–127. https://jhgr.ut.ac.ir/article_24505_en.html?lang=en [In Persian].
33. Sangi, A., Boroumandi, F., & Zarei, S. R. (2020). Effects of Covid-19 on agriculture. In *Proceedings of Covid-19: Economic Policies and Proposed Measures* (pp. 1–15). Management and Planning Organization of Fars Province. <https://civilica.com/doc/1798483/> [In Persian].
34. Speranza, C. (2014). An indicator framework for assessing livelihood resilience in the context of social–ecological dynamics. *Global Environmental Change*, 28(1), 109–119. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2014.06.005>
35. Tajeri Moghadam, M., Zubeidi, T., & Yazdanpanah, M. (2020). Analysis of preventive behaviors against coronavirus (Case: Rural areas of Dashtestan county). *Quarterly Journal of Space Economics and Rural Development*, 9(3), 1–24. [20.1001.1.23222131.1399.9.33.1.8](https://doi.org/10.1001.1.23222131.1399.9.33.1.8) [In Persian].
36. Taleihor, V., Zaheri, M., Bakhtyar, S., & Shafiee, A. (2012). Assessing and prioritizing the resilience of rural areas to earthquakes: South and central Wilkij district of Namin city. *Quarterly Journal of Regional Planning*, 10(39), 1–19. <https://civilica.com/doc/1904353/> [In Persian].

